

ТЕОРІЯ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ У СУЧАСНОМУ СИНТАКСИСІ

У статті розглянуто проблематику теорії залежностей у сучасному синтаксисі. Аналіз спроектовано, по-перше, на зв'язок теорії залежності з проблематикою функційного синтаксису; по-друге – на інтерпретацію основних граматичних явищ, які формують теорію залежностей.

Ключові слова: теорія залежностей, формально-синтаксична структура речення, семантико-синтаксична структура речення, синтаксичні зв'язки, семантико-синтаксичні відношення, синтаксична залежність, семантична залежність, реченнева конструкція.

Масицкая Т. Теория зависимостей в современном синтаксисе. В статье рассмотрена проблематика теории зависимостей в современном синтаксисе. Анализ спроектирован, во-первых, на связь теории зависимостей с проблематикой функционального синтаксиса; во-вторых – на интерпретирование основных грамматических явлений, которые формируют теорию зависимостей.

Ключевые слова: теория зависимостей, формально-синтаксическая структура предложения, семантико-синтаксическая структура предложения, синтаксические связи, семантико-синтаксические отношения, синтаксическая зависимость, семантическая зависимость, конструкция предложения.

Masytska T. The Theory of Dependency in Contemporary Syntax. The theory of dependency in contemporary syntax is considered in the article. An analysis is projected, at first, on connection of theory of dependency with issues of functional dependency syntax; secondly, on the interpretation of the basic grammatical phenomena which form the theory of dependency.

Key words: theory of dependency, formal and syntactic structure of a sentence, semantic and syntactic structure of the sentence, syntactic relations, semantic and syntactic relations, syntactic dependency, semantic dependency, syntactic construction.

Постановка наукової проблеми та її значення. У граматиці другої половини ХХ–початку ХХІ ст. спостерігаємо активне зацікавлення лінгвістів граматиною залежностей. У сучасному синтаксисі теорія залежностей синтаксичних одиниць сконцентрована на дослідженні семантичних ознак синтаксичних компонентів речення. Вона передбачає розгляд усіх компонентів, що формують формально-синтаксичну й семантико-синтаксичну структури речення.

В українському синтаксисі проблематика теорії залежностей пов'язана з концепцією функційної граматики та найбільш вагомо

представлена в дослідженнях І. Р. Вихованця. Серед сучасних досліджень у цій галузі провідне місце займають праці А. П. Загнітка, Й. Ф. Андерша, К. Г. Городенської, Н. Л. Іваницької, Н. В. Гуйваню, М. Я. Плющ, М. П. Кочергана, К. Ф. Шульжука, М. В. Мірченка, М. І. Степаненка й ін. мовознавців. Розгляд усіх особливостей синтаксичних і семантичних залежностей синтаксичних одиниць спрямований на розв'язання низки актуальних проблем як простого, простого ускладненого, так і складного речень.

Мета нашого дослідження – аналіз теорії залежностей у сучасному синтаксисі. Для її досягнення потрібно розв'язати такі **завдання**: 1) визначити зв'язок теорії залежності з проблематикою функційного синтаксису; 2) розглянути граматичні явища, які формують теорію залежностей.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Концептуальне тлумачення граматичних явищ із позиції теорії залежності належить Л.Теньєру [15]. У фундаментальній монографії «Основи структурного синтаксиса» вчений досліджує ієрархію синтаксичних зв'язків, опираючись на теорію залежностей. Дослідник вважає, що найголовнішими в реченні є синтаксичні зв'язки, які встановлюють між словами відношення залежності. На його думку, кожен зв'язок «... об'єднує якийсь вищий елемент з елементом нижчим» [15, 24]. При цьому вищий елемент мовознавець вважає підпорядковуючим, а нижчий – підпорядкованим. Це дає підставу говорити про особливі зв'язки: коли підпорядкований елемент залежить від підпорядковуючого, учений виділяє висхідний синтаксичний зв'язок, а коли підпорядковуючий елемент керує підпорядкованим, то йдеться про нисхідний синтаксичний зв'язок. Те саме слово може одночасно залежати від одного слова та підпорядковувати собі інше. Кожний підпорядковуючий елемент, у якого є один або декілька підпорядкованих, утворює вузол, який Л. Теньєр визначає як «сукупність, що складається з підпорядковуючого слова і всіх тих слів, які – прямо чи опосередковано – йому підпорядковані і які воно так чи так зв'язує в один пучок» [15, 25].

Згідно з вербоцентричною теорією (фундатор – Л. Теньєр), дієслівний предикат формує структуру речення. Дослідник вважає дієслівний предикат синтаксичним ядром реченнєвої конструкції [15, 117], що визначає набір синтаксичних позицій (семантично залежних від предиката субстанційних синтаксем) і зумовлює способи їхнього

семантичного й морфологічного оформлення. У змістовій структурі речення дієслівний предикат формує чітко визначену кількість семантичних залежностей та прогнозує їхні функції. Семантична залежність ґрунтується на сумісності семантичних характеристик поєднаних компонентів, що визначена предикатом.

Синтаксис залежностей представлений у працях німецьких мовознавців: Ульріха Енгеля, Ганса-Юргена Герінгера, Ганса-Вернера Еромса, що, насамперед, зумовлено особливостями граматичного ладу німецької мови. Г.-В. Еромс визначає синтаксис як більш повний варіант граматики залежностей. Це відображено в дослідженні порядку слів, закономірності якого полягають у перетворенні ієрархічних структур на лінійні [18, 309]. Послідовно проводить розмежування речення й висловлення У. Енгель [17]. Учений інтерпретує речення як автономні мовні конструкти, що містять фінітне дієслово (дієслово з повною та частковою особовою парадигмою) і функціонують у мовному акті, а висловлення розглядає як частину тексту, яку варто оцінювати не за критерієм правильно / неправильно, а за критерієм – зрозуміло / незрозуміло [17, 179–180]. Актуальними вважаємо міркування А. П. Загнітка, котрий акцентує увагу на можливості інтерпретації « ... співвідношення форми і змісту висловлення з позицій знакової теорії, в тому числі і з позиції закону асиметричного дуалізму знака (в синтаксисі – знакового вираження), що відкрило перед дослідниками спектр співвідносних конструкцій (з тією самою глибинною семантичною структурою) і перспективи використання в семантико-синтаксичних описах тих самих методів аналізу (парадигматичного, синтагматичного, епідигматичного), що спочатку були опрацьовані в лексичній семантиці 60–70-х років ХХ сторіччя (застосовуються і зараз)» [7, 21].

На думку О. А. Кострової, безперечною заслугою вчених, які активно розвивають граматику залежностей, є чітке розмежування речення як структурного зразка або схеми та висловлення як реалізації цієї структури [9, 145]. Зокрема, це чітко простежено в праці Г.-Ю. Герінгера [19, 16]. О. А. Кострова позитивно оцінює теорію речення / висловлення (мовленнєвого акту) в граматиці залежностей і відзначає стрункність усієї системи. На думку науковця, у ній, з одного боку, експлікуються синтаксичні зв'язки, які відчувалися раніше інтуїтивно, а з іншого – системно протиставлені категорії, що структурують мову, і категорії, які утворюють функційну реченнєву структуру [9, 146].

Ідеї теорії залежностей представлені в студіях мовознавців, котрі належать до Московської семантичної школи: Ю. Д. Апресяна, Б. А. Абрамова, І. О. Мельчука, Н. Д. Арутюнової [4; 1; 20; 5]. Дослідження проблематики залежностей продовжили В. Б. Касевич, Я. Г. Тестелец, Є. В. Падучева, О. М. Селиверстова та інші вчені [8; 16; 12; 13].

Граматику залежностей варто визначати в широкому й вузькому розумінні. У широкому – це одна з формальних моделей, розроблена на основі структурного синтаксису, у вузькому розумінні – теорія синтаксичної структури речення, у якій домінуючим компонентом є присудок (формально-синтаксична структура речення) / предикат (семантико-синтаксична структура речення). Типи функційних синтаксичних одиниць, на думку І. Р. Вихованця, виділяють «... на основі формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних функцій, які у свою чергу пов'язані з синтаксичними зв'язками і семантико-синтаксичними відношеннями» [6, 16]. У синтаксисі теорія залежностей охоплює дистрибуцію, сполучуваність як міжрівневу категорію стосовно лексичних, морфологічних, словотвірних одиниць, валентність, інтенцію, синтаксичну залежність, семантичну залежність.

Дистрибуція – це узагальнена сукупність усіх оточень, можливих зв'язків лексеми, виражених у синтаксичних реченневих конструкціях. Чіткої позиції з цього приводу дотримується М. П. Кочерган, який вважає, що «дистрибуція більшості лексичних елементів безмежна, тоді як сполучуваність відносно обмежена. В деяких працях з лексемотактики дистрибуція розглядається не як безпосереднє оточення слова, а як слова, що зв'язані з досліджуваним словом» [10, 26]. Дистрибуція зазнає формування в площині реальних сполучуваностей, отже, стосовно сполучуваності є більш широким поняттям. Дистрибутивний аналіз не вимагає визначення лексичного й граматичного значення складових компонентів структури речення.

Сполучуваність – проміжна категорія, яка лежить у площинах лексики, фразеології, морфології, синтаксису, стилістики. Основним критерієм визначення сполучуваності є її відповідність змістові, семантиці. М. П. Кочерган розглядає сполучуваність як поєднання мовних одиниць у мовленні (фонем із фонемами, морфем із морфемами, слів зі словами) і вважає, що поняття сполучуваності пов'язане й частково тотожне з поняттями дистрибуції, валентності, контексту. Учений підкреслює, що «на фонологічному і морфологічному рівнях

терміни „дистрибуція” і „сполучуваність” збігаються. На лексико-семантичному і синтаксичному рівнях вони не є синонімічними, оскільки слова, пов’язані між собою значеннями і синтаксично, в мовленнєвому ланцюжку можуть стояти не поряд і, навпаки, поряд можуть бути лексичні одиниці, що не мають між собою зв’язку» [11, 586–587].

Синтаксична сполучуваність передбачає інтерпретацію синтаксичних відношень не як абстрактної системи відношень, а як закономірних зв’язків між елементами, які наповнені конкретним значенням. Слова однієї частини мови, як правило, мають спільні риси сполучуваності. Сполучуваність визначають категорії різних частин мови: рід, число, відмінок, час. Важливий показник сполучуваності – обов’язкова закріпленість місця. Наприклад, препозиція прикметника виділяє його атрибутивні функції, постпозиція – як можливий засіб надання йому предикативного значення. Сполучуваність притаманна будь-якій лексемі, наприклад у реченні: *А син – найстарший Чумаченко – подивився на свічку, потім приник очима до портрета як до живого, і довго не міг вимовити ні слова (І. Багрянний)* функціонують слова, що пов’язані між собою значеннями й синтаксично: *найстарший Чумаченко, приник очима, довго не міг*, і слова, що не мають між собою зв’язку: *син і на свічку, подивися і ні слова, довго і до портрета*. У сучасній мовознавчій літературі виділяють різні види сполучуваності: фразеологічну, лексичну, морфолого-синтаксичну, поняттєву, стилістичну. Традиційно вирізняють лексичну (семантичну) та синтаксичну сполучуваність. В основу цього розмежування покладено лексичні й граматичні особливості значення слова.

У сучасній граматиці проблема валентності знаходить теоретичне висвітлення з позицій функційного аналізу синтаксичних явищ, тобто спрямована на дослідження тих мовних одиниць, які функціонують не ізольовано одна від одної, а перебувають у тісному взаємозв’язку в структурі речення. На розвиток теорії валентності вплинув системний підхід до всіх явищ мови, зокрема до особливостей сполучуваності одиниць: їхні сполучувальні властивості не можуть бути випадковими, несистемними. Увага до синтагматики, до лінійного розміщення компонентів речення сприяла вивченню закономірностей тих самих властивостей. Кожне сполучення слів у процесі комунікації передбачає взаємодію різних лінгвістичних рівнів, що відповідає сучасним поглядам на дослідження реченнєвих конструкцій, яким властиві складні міжрівневі переплетення. Валентність постає

складником сполучуваності, відбиває специфіку синтагматики, ілюструє міжрівневі переплетення, співвіднесення з морфологічними, словотвірними, семантичними і синтаксичними особливостями мови. Валентності притаманний вибірковий характер, тому вона виступає видовою величиною щодо родового поняття сполучуваності.

Семантико-синтаксична валентність як системна семантично передбачувана сполучуваність слів перебуває в точці перетину синтаксису й лексичної семантики. У синтаксичних одиницях-конструкціях – реченні та словосполученні – лексичним значенням слова задано найбільш суттєві умови сполучуваності його з іншими словами. У реченні валентна сполучуваність слів пов'язана із взаємодією активної валентності підпорядковуючих ознакових слів (переважно дієслів) і пасивної валентності залежних слів (у типових випадках іменників – назв конкретних предметів). Валентність не тотожна сполучуваності, яка властива будь-якому повнозначному слову. Кожний тип валентності вміщує у своєму складі декілька моделей (на комунікативному рівні), які розрізняють за граматичним значенням і об'єднують за однаковою структурою.

Інтенцію визначаємо як здатність предиката встановлювати в реченнєвій конструкції функційно-семантичні позиції для їх заповнення. Й. Ф. Андерш розрізняє учасників дії чи стану: агенс (носій дії), пацієнс (пасивний учасник ситуації, наприклад об'єкт дії, носій стану), локатив, інструмент, адресат. Дослідник розрізняє ліву й праву интенції – першу пов'язує з активними учасниками дії (агенс), другу – з пасивними учасниками дії (пацієнс, адресат) [2, 207]. Інтенційна структура речення створена на підґрунті интенційної структури предиката як центрального компонента речення.

Інтенційну структуру предиката формують складники, що визначені його релятивною семантикою, напр.: *Напередодні сусідка подарувала матері двоє своїх стареньких платъ (В. Дрозд); Знов мені листа прислала мати ... (В. Симоненко)*. А. Ф. Андерш уважає: «При визначенні типів простого речення доцільно використати досягнення теорії валентно-інтенційного моделювання, яке передбачає встановлення репертуару структурних моделей і опис їх семантичних реалізацій, розрізнення вихідних і похідних структур, з'ясування диференційних ознак при порівнянні функціонування простих речень у слов'янських мовах. При з'ясуванні диференційних ознак при порівнянні функціонування простих речень у слов'янських мовах слід брати в увагу, на

нашу думку, те, як в цих умовах виражається суб'єктність, деагентність, володіння» [3, 21].

У дослідженні синтаксичної системи мови, зважаючи на суттєві відмінності двох структур однакових речень, зокрема формально-синтаксичної та семантико-синтаксичної, варто сконцентрувати увагу на синтаксичній і семантичній залежностях. Це зумовлено тим, що структурна організація речення та його компонентів залежать, передусім, від семантики предиката. Семантичний тип предиката формує реченнєву структуру, визначає типи залежностей компонентного складу речення й дає змогу простежити різноманітні варіанти семантичних і синтаксичних моделей речення.

Синтаксична залежність пов'язана з формально-синтаксичною структурою речення, її формують синтаксичні зв'язки. Аналізуючи синтаксичні зв'язки між словами та реченнями, А. П. Загнітко слушно стверджує: «Синтаксичні зв'язки характеризуються певним формальним вираженням, вони можуть корелювати / некорелювати з певними синтаксичними відношеннями, тобто є синтаксичними знаками (формами, категоріями). Носіями і виразниками синтаксичних категорій постають синтаксичні одиниці – синтаксичне слово (словоформа), словосполучення, речення. Між цими синтаксичними одиницями і встановлюються відповідні синтаксичні зв'язки (синтаксичні відношення), наприклад, відношення підрядності, сурядності» [7, 13].

Аналіз синтаксичної залежності спрямований на виявлення різних функцій слів у реченнєвій структурі. Це один із різновидів функційного підходу, який, на думку І. Р. Вихованця, передбачає розмежування формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних функцій, синтаксичних зв'язків та семантико-синтаксичних відношень [6, 4–5]. Формально-синтаксичну структуру утворюють:

– предикативна взаємозалежність (взаємозалежність підмета й присудка), напр.: *Стояла тиша (Л. Костенко); Уже цвіте калина (Й. Струцюк); Лив дощ (І. Жиленко); Так минає ще дві години (Ю. Андрухович);*

– підрядна однобічна залежність, напр.: *Його зморшки поткали стонадцять полків навуків (І. Драч); Вона непомітно втягувала його у розмову ... (П. Загребельний); Вони накривають метеликів картузами чи долонями ... (І. Багрянний); На білих крилах рушників несе пісення Україна (П. Мах); Уляна затуляла руками вуха (Й. Струцюк);*

– однобічна залежність детермінантного підрядного зв'язку, напр.: *Вранці, зі сходом сонця, Ждан і Любава по кризі перебиралися через Дніпро (В. Малик); Вночі хороший дощ ясний Послав нам щедрю благостиню (М. Рильський);*

– сурядна взаємозалежність, напр.: *Вони чують дівочий сміх і поцілунки, і млосний шепіт під церквою, під липами, на горбках, у таємничій темряві (Р. Іваничук); Він звик не думати, а піднімати руку (О. Богачук); А вже згодом вступали в дію дідові пальці, мовби вигравали на гнучкій податливості глини, і з тої мовчазної музики народжувалися то гарне горнятко, то високий глек, то місткий дзбан, то химерна посудина ... (П. Загребельний); І в руках сила вже не та, і ноги вже не так легко носять мене по землі, і зір мій слабне (В. Малик);*

– опосередкована підрядна залежність, напр.: *... пора вирушати на Вищу Отаманську Раду, тобто до Звенигородки... (В. Шкляр); Це відкриває великі перспективи природу запасів вуглеводнів, зокрема газу («Дзеркало тижня», 2009); Цікавила мене історія мистецтва, зокрема народні вироби: писанки, різьба по дереву ... (О. Гончар);*

– подвійна залежність, напр.: *До них у гості ми приходили (Л. Костенко).*

Синтаксична залежність регулює формально-синтаксичні функції граматичних одиниць і диференціює основні типи синтаксичного зв'язку: двобічна залежність (предикативний зв'язок), однобічна залежність (прислівний підрядний зв'язок, детермінантний підрядний зв'язок), взаємозалежність (сурядний зв'язок), подвійна залежність (факультативний опосередкований підрядний зв'язок).

Вивчення особливостей семантико-синтаксичної структури речення сконцентовано на розгляді семантичних ознак синтаксичних компонентів речення й пов'язано з поняттям семантичної залежності. Термін «семантична залежність» охоплює всі види семантичних залежностей, які збігаються як із валентними структурами, так і з більш розширеними структурами. Аналіз семантико-синтаксичної структури речення уможливив виділення семантичних залежностей як складової частини теорії залежностей. Семантичні залежності функціонують у всіх типах речень:

– простому (первинна семантична залежність), напр.: *Я прочитав <...> думи (О. Бердник); Верба стояла край воріт ... (В. Коломієць); ... мурашка <...> біжить по сосні ... (І. Струцюк); Ти співав для мене пісню ... (Л. Костенко);*

– простому ускладненому (вторинна семантична залежність: за трансформації простого ускладненого речення на просте вторинна семантична залежність перетворюється на первинну семантичну залежність), напр.: *У високих вежах вигодовують соколів* (П. Загребельний) – <Сокольники> вигодовують соколів + Соколи <знаходяться> у вежах + Вежі <є> високі; ...сьогодні вночі він зустрине в гаремі невідому красуню ... (Р. Іваничук) – Він зустрине красуню + Красуня є невідомою + Красуня <знаходиться> в гаремі;

– складному (вторинна міжпредикатна залежність), напр.: *Я звів очі і побачив, що з поля в ліс іде дівчина* (Є. Гуцало); *Не знала, що імператор замкнений у Вероні ...* (П. Загребельний); *Більшість вважає, що боротися за права <...> – це знищувати свій прибуток* (Тиждень, 2012); *Я стверджую, що його практика вища за ваші теоретичні знання* (О. Довженко).

Семантика предиката здатна формувати реченнєву структуру й визначати семантичні залежності компонентного складу речення. Зокрема, дієслівні предикати зі значенням «писати»: *виписати, виписувати, відписати, відписувати, вписати, вписувати, дописати, дописувати, надписати, надписувати, написати, обписати, обписувати, описати, описувати, перезаписати, перезаписувати, переписати, переписувати, писати, підписати, підписувати, повідписувати, повписувати, позаписувати, понаписувати, понадписувати, попереписати, попереписувати, пообписати, пообписувати, поописати, поописувати, попідписати, попідписувати, пописати, пописувати, прописати, прописувати, розписати, розписувати, списувати* та ін. [14] формують семантичні залежності, що виражають агенс (активна дія) – пацієнс (об'єкт, що утворився) – адресат – інструменталь, напр.: *Він зараз напише лист матері <олівцем>!* (І. Багрянний); *Усі йому вже оди написали <ручкою>* (Л. Костенко); *Сестра написала чоловікові <листа> <ручкою>* (В. Дрозд).... У деяких предикатів зі значенням «писання» спостерігаємо нівеляцію адресатної семантичної залежності, напр.: *Вони підписують контракти <ручкою>* (Л. Костенко); *Лискевич <...> розписався <ручкою> на пергаменті* (Ю. Винничук). Уважаємо, що поняття семантичної залежності ширше за валентність, оскільки семантична залежність передбачає аналіз тих компонентів семантико-синтаксичної структури речення, які не входять у валентну структуру й мають позавалентні зв'язки.

Синтаксична залежність не ізольована від семантичної. Із цього приводу І. Р. Вихованець указує: «Напрямок синтаксичної залежності

визначає й характер семантико-синтаксичних відношень. Двобічний характер залежності, який властивий предикативному зв'язкові, зумовлює взаємозалежність семантики обох компонентів; однобічний підрядний зв'язок спричинює те, що властиві йому семантико-синтаксичні відношення ґрунтуються на семантиці залежного компонента. Взаємовідношення двох ярусів – власне-синтаксичного і семантико-синтаксичного – необхідно досліджувати для глибшого розуміння мовної системи; при цьому треба дотримуватися чіткого розрізнення синтаксичної і семантичної специфіки цих ярусів» [6, 30]. У структурі речення синтаксична й семантична залежності перебувають у складних взаємовпливах. Для них характерні такі ознаки: нетотожність, різнобічна спрямованість, паралельне функціонування та специфічність вияву в різних синтаксичних одиницях.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Основу теорії залежностей у синтаксисі складають поняття синтаксичної й семантичної залежностей. Теорія залежностей у синтаксичному плані спрямована на дослідження синтаксичної (формально-синтаксичний аспект речення) і семантичної залежностей (семантико-синтаксична структура речення). Вона значною мірою розвиває й поглиблює проблематику функційної граматики, оскільки всебічне обґрунтування особливостей синтаксичних і семантичних залежностей сприятиме класифікації типологічних залежностей у структурі синтаксичних одиниць.

У кожній синтаксичній одиниці (словосполученні, простому реченні, простому ускладненому реченні, складному реченні) синтаксична й семантична залежність має своє вираження, синтаксична залежність виражена синтаксичними зв'язками, семантична залежність – семантико-синтаксичними відношеннями. Одне із завдань граматики залежностей полягає в тому, щоб описати сукупну систему взаємодії синтаксичних одиниць: їхніх форм, категорій, форму вираження, значення та різноманітні функції. Перспективними вважаємо дослідження всіх типів синтаксичної й семантичної залежностей у різних структурах речень: простому (первинна синтаксична та первинна семантична залежності), простому ускладненому реченні (вторинна синтаксична залежність і вторинна семантична), складному реченні (вторинна міжприсудкова синтаксична й вторинна міжпредикатна семантична залежності).

Список використаної літератури

1. Абрамов Б. А. Грамматика зависимостей и теория валентности / Б. А. Абрамов // Современные зарубежные грамматические теории : сб. науч.-аналит. обзоров. – М. : ИНИОН, 1985. – С. 110–152.
2. Андерш Й. Ф. Інтенція / Й.Ф.Андерш // Українська мова : енциклопедія : [1797 статей] / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 2000. – С. 207.
3. Андерш Й. Типологія простого слов'янського речення і український мовний матеріал / Й. Ф. Андерш // *Ucrainica I. Současná ukrajinistika problému jazyka, literatury a kultury*. K 65. narozeninám prof. Josefa Anderše. Sborník článků. 2. Olomoucké sympozium ukrajinistů, 26–28 srpna 2004. – Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. – S. 21–25.
4. Апресян Ю. Д. Исследования по семантике и лексикографии. – Т. I : Парадигматика / Ю. Д. Апресян. – М. : Яз. славян. культур, 2009. – 568 с.
5. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы / Н. Д. Арутюнова. – 3-е изд., стер. (Лингвистическое наследие XX века). – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 383 с.
6. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
7. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : монографія / А. П. Загнітко. – [Вид. 3-тє, виправл. і доповн.]. – Донецьк : ДонДУ, 2008. – 297 с.
8. Касевич В. Б. Элементы общей лингвистики / В. Б. Касевич. – М. : Наука, 1977. – 183 с.
9. Кострова О. А. Синтаксис предложения в современных зарубежных грамматиках немецкого языка / О. А. Кострова // Социальные и гуманитарные науки: Отечественная и зарубежная литература / РАН ИНИОН. Центр гуманитарных научно-информационных исследований. – Сер. 6 : Языкознание. – № 2. – М., 2003. – С. 142–160.
10. Кочерган М. П. Слово і контекст (Лексична сполучуваність і значення слова) / М. П. Кочерган. – Львів : Вища шк., 1980. – 184 с.
11. Кочерган М. П. Сполучуваність / М. П. Кочерган // Українська мова : енциклопедія [1797 статей] / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 2000. – С. 586–587.
12. Падучева Е. В. О семантике синтаксиса : материалы к трансформационной грамматике рус. яз. / Е. В. Падучева. – М. : Наука, 1974. – 292 с.
13. Селиверстова О. Н. Труды по семантике / О. Н. Селиверстова. – М. : Яз. славян. культуры, 2004. – 960 с.
14. Словник української мови : в 11-ти т. (СУМ) / ред. П. Й. Горещький, А. А. Бурячок [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970–1980.

15. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л.Теньер ; [пер. с фр. М. Богуславского и др.] ; редкол.: Г. В. Степанов (пред.) и др. ; вступ. ст. и общ. ред. В. Г. Гака. – М. : Прогресс, 1988. – 654 с.
16. Тестелец Я. Г. Введение в общий синтаксис / Я. Г. Тестелец. – М. : РГГУ, 2001. – 798 с.
17. Engel U. Deutsche Grammatik / U. Engel. – 3 korrigierte Aufl. – Heidelberg : J. Groos Verl, 1996. – 888 s.
18. Eroms H. W. Syntax der deutschen Sprache / H.-W. Eroms. – Berlin ; New York : de Gruyter, 2000. – 505 S.
19. Heringer H. J. Deutsche Syntax deperentiell / H. J. Heringer. – Tübingen : Stauffenburg-Verl, 1996. – 292 S.
20. Melchuk I. A. Dependency Syntax : Theory and Practice / I. A. Melchuk.– Albany, N.Y. : The SUNY Press, 1988. – 428 p.

УДК 811.161.2' 367.332

Олександр Межов

СПЕЦИФІКА АДРЕСАТНО-СУБ'ЄКТНОЇ СИНТАКСЕМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті здійснено системне дослідження складних адресатно-суб'єктних мінімальних синтаксичних одиниць сучасної української літературної мови на матеріалі художніх текстів у зв'язку із семантичними й валентними типами предикатів. Описано їхні семантичні, морфологічні та формально-синтаксичні варіанти, лексичне наповнення в семантично неелементарних простих реченнях. Визначено специфіку ускладнення адресатної семантики суб'єктними значеннями.

Ключові слова: мінімальна синтаксична одиниця, синтаксема, адресат, суб'єкт, вокатив, предикат, елементарне просте речення.

Межов А. Специфика адресатно-субъектной синтаксемы в современном украинском языке. В статье проведено системное исследование сложных адресатно-субъектных минимальных синтаксических единиц современного украинского литературного языка на материале художественных текстов в связи с семантическими и валентными типами предикатов. Описаны их семантические, морфологические и формально-синтаксические варианты, лексическое наполнение в семантически неэлементарных простых предложениях. Определена специфика осложнения адресатной семантики субъектными значениями.

Ключевые слова: минимальная синтаксическая единица, синтаксема, адресат, субъект, вокатив, предикат, элементарное простое предложение.

Mezhov A. Features Addressee-subject Sintaxema in Modern Ukrainian. In the article system research of complex addressee-subject minimal syntactic units